

Almanya - Avusturya ümrük İtilâfı.

Almanya ile Avusturya arasında gümrük ittihadı esaslarını koyan bir protokolun imza edildiğine dair Berlin hükûmeti tarafından geçen martın 17 inci günü devletlere vukubulan ihbar, beklenilmeyen bir tebliğ olmak hasebiyle, hayreti mucip olduğu gibi; böyle bir itilâfın gerek akdi keyfiyetinde, gerek melhuz âkibetlerinde görülen vehamet bilhassa Fransa ile ona merbut olan «Küçük İtilâf» zümrei düvliyesini telâşa düşürmüştür. Filvaki, 19 mart 1931 İtilâfı'na müncer olan müzakereler gûya iki taraf hükûmetlerince temamiyle gizli tutulup, hattâ «Anschluss», a — Avusturya'nın Almanya siysi câmiasına dehaletle Berlin'e bağlanmasına — iktisadî bir mukarenet ile yol açılması ihtimâlından bahsedildikçe tekzip vaki olduğu ve diğer cihetten Fransız - İtalyan Bahriye İtilâfı projesinin husûlü Avrupa'nın siyasi muhitine sükûn getirmiş bulunduğu halde bu mühim akdin apansız ve «bir infilaka benzer surette», ilân olunması; Berlin ve Viyana hükûmetlerinin bu hareketlerinde Versailles ve Saint - Germain Muahedeleri, ki «Anschluss»,u mânidir, kezâlik 4 teşrinievvel 1922 protokolu, ki Avusturya'nın iktisadî istiklâlinden ferâğati nehyetmiştir, onlara hâlel iras edicilik bulunması; Alman ittihadını hazırlıyan, Alman İmparatorluğu'nun teşekkülünde başlıca âmillerden olan o maruf «Zollverein», in hatırlanması; kezâlik Umumî Harp'ten evvel ve onun cereyanı esnasında pancermanistlerin büyük maksatlarından biri olan «Mitteleuropa», nın da hatıra getirilmesi ve Avusturya ile hem hudud olan memleketlerin bu itilâf yüzünden maddî zararlara uğrayacak olmalarının — zira Avusturya Almanya ile mübadele hususunda son derece teshilata mazhar olacağından başka bu memleketlerden idhalatı hayli azaltabileceğinin — mülâhaza edilmesi beyan olunan hayreti ve telâşı izah eder. Hele temadi etmekte olan ve uzadıkça şiddetlenen iktisadî buhranın ref'ine, hiç olmazsa telvinine, çareler araştırılırken, bu yolda gümrüklerden mutehaddis tâvikat ve müşkilâtın mümkün olduğu kadar

izalesi esbabına tevessül etmek üzere Cemiyetiakvam'ın delâlet ve himayetiyle akdolanın konferansların neticesi husrandan ibaret kalmışken, bu ehemmiyetli Gümrük İtilâfı'nın meydana çıkıvermesinden ve Berlin izahlarının, tefsirlerinin, tevillerinin dahi acı istihzayı andırır yollarda görünmesinden de infial ve hiddet peyda olmuştur.

Almanya'ya tevcih olunan itirazların evvelkisi her kesce makbul olan "Wilson Mebâdisi," hilâfına "*gizli siyaset*," yapmış bulunmasından çıkıyor. Martın 29 uncu günü İngiltere hariciye nazırı Mr. Henderson'un Avam Kamarası'nda irad ettiği nutukda: "İktisadî muahedelerini yapmak için Almanya ile Avusturya'nın ihtiyar etmiş oldukları hattı hareket sui zan husûle getirecek ve Cenevre'de ve beynelmilel muhtelif içtimalarda vaki olan açık mübadelei efkârdan müntec fevaidi hiçe endirecek mahiyette," olduğunu söylemiştir. Halbuki martın 31 inci günü Almanya hariciye nazırı Herr Curtius Reichsrat'ta bu isnadı red etmiştir: Alman ve Avusturya hükûmetleri nazarında plânlarının dairei şümûlü ve mahiyeti teayyün edince, idraki ve ihatası kabil olunca, ecnebî devletlere malumat vermeğe bunlar nezdindeki Alman sefirleri memur edilmişler. "Almanya ve Avusturya'nın ne istediklerini kendileri bile sahih bir surette bilmez oldukca ve aralarında efkâr muvafakatı hasıl olmamış bulundukca, diğer hükûmetleri ahvalin cereyanından haberdar etmek bittabi mümkün değildi... Bir muahedede kâin olan niyetleri ve esasî fikirleri henüz o muahede akdolanmadân her kesin gözü önüne koymaktan başka ve daha ziyade halisane bir sureti hareket olamaz," — Bizim anladığımızı göre, siyasette açık davranmağı müstelzim olan yeni kaidenin haddi şümûlü bir hükûmetin bazan kendi teşriî hey'etinden bile gizli tutup yürütmeğe mecbur olduğu müzakerelerden ecnebî devletleri haberdar etmek raddesine varmıyor. Cemiyetiakvam'a dahil devletler arasında akdolanacak muahedelerin Umumi Kâtiplik'e derhal tebliğ olunarak tescil edilmesi ve mer'iyetin şu muameleyi ifaya tâbi tutulması suretinde Misak'ın 18 inci maddesi olan « Wilson Mebadisi » nin birincisindeki "*halisane ve açık diplomasi*," sözleri siyasî müzakeratin sokak ortasında yapılır gibi icrasını değil, fakat bir neticeye varıldıktan sonra bile gizli tutulmamasını, binaen aleyh

itimatsızlığın, sui zannın ortadan kalkmasını istihdaf eder. Esasen, 18 inci madde gizli muahedeleri bile menetmiş değildir: gizli bir muahede, Cemiyetiakvam Misaki'na muhalif olmadıkca, nakzı ahdi tazammun etmez olacağı maddenin yazılışından anlaşılır.

Almanya'nın mevzuubahsolan Protokol'u Avusturya ile müzakerede ihtiyar ettiği sureti hareketin bundan fazla tetkikinden sarfı nazarla, zâti mes'eleye sözü nakledeyim.

Fransa'da, Küçük İtilâf memleketlerinde, hattâ İtalya'da bile, Alman - Avusturya İtilâfı'nın husûle getirdiği endişe o tarihi Zollverein ile bu itilâf arasında tertip olunan kıyasdan çıkıyor: Avusturya gümrük ittihadı, eğer kat'i surette tehakkuk edecek olursa, hiç şüphesiz, Anschluss'u hazırlıyacaktır. Zâten lisanca iştirâk gibi kuvvetli bir rabita ile birbirine merbut olan, bir kaç yıldan beri muhtelif kanunlarını birbirine uygun, hattâ mutabık, hale sokmuş blunan bu iki memleketin birleşmesi yolunda gümrük ittihadı büyük bir terakki eseri olacaktır. Gümrük ittihadı siyasî ittihad yolunda mevcut manilerin en mühimmini bertaraf edecektir. Gümrük ittihadı vücut bulunca, muahedelerden başka hiç bir şey Avusturya'yı Alman " Reich „'ı câmiasına girmekten, Reichstag'a meb'uslar, Reichsrat'a mümessiller, göndermekten alikoyamayacaktır [*]. Bu irtibat neticesinde Almanya

[*] 11 ağustos 1919 tarihli yeni Alman Kanunuesasisi'nin Reichsrat'ın sureti terkibini ifade eden 61 inci maddesinin 2 inci fıkrasını Weimar Müessisler Meclisi şu veçhile tertip etmişti: "Alman Avusturyası (yani Avusturyanın ahalişi Alman ırkından olan kısmı) Alman İmparatorluğu'na (Reich'a) bil'iltihak onunla ittihad ettikten sonra İmparatorluk (Reich) Meclisi'ne, nüfusiyle mütenasip miktarda rey sahibi olarak, iştirâk hakkını ihraz eder. O vakte kadar Alman Avusturyası'nın mümessilleri istişarî rey sahipleridir." Bu hükmü Sulh (Versailles) Muahedesi'nin — aşağıda mevzuubahs edeceğimiz — 80 inci maddesinin hem ibaresine, hem de mazmununa muhalif gören Müttefik ve Müşarık Devletler Meclisi Âlisi Almanya'ya protestoyu mutazammın bir nota verip (2 eylül 1919) bu hükmün Kanun'dan, tadil tarikiyle, çıkarılmasını talep etmişti. Almanya hükûmeti cevabında, 78 inci maddenin 2 inci fıkrası Kanunuesasi' nin hiç bir maddesinin Sulh Muahedenamesi'ne halel iras edemiyeceğini sarahaten mübeyyin olduğunu söylemiş ise de, bu cevabı müstakillen kâfi ve mukni bulmiyan Müttefikler bu tefsirin bir ahitname haysiyetin-

nüfusunu 7 milyon raddesinde arttırmış, Umumi Harb'in akabinde duçar olduğu zayıatın en büyük kısmını telâfi etmiş, Alman kitlei siyasesinin ağırlığı o nisbette artmış ve şimdiki Avrupa müvazenei düveliyesinin bozulması ihtimalleri de kuvvetlenmiş olacaktır. Vakıa şimdiki halde bile Almanya ile Avusturya bir çok bağlarla — lisanî, harsî, iktisadî, malî rabitalarla — müttehit bulduklarına göre, Almanya'nın gireceği bir harpte Avusturya'nın bitaraf kalmaması muhtemel ise de, bu ihtimal kat'iyet mertebesinde kuvvetli değildir. Diğer cihetten, gümrük ittihadı ve belki siyasî ittihad Almanya'ya maddî bir kuvveti münzanne vermekle kalmıyacak, mevcut ve mer'î muahedelerin bazı ahkâmını nakza muvafık olduktan sonra işine elvermiyen diğer ahkâmından da sıyrılmak için cür'et ve kudret bulacaktır [*].

İşte bilhassa Zollverein ile bugünkü gümrük ittihadının mukayesesinden istihraç olunan korkulu mütaleatin hulasası şu minvâldedir.

de olmak üzere imza ve tasdik altına alınmasını istemişlerdi. Bunun üzerine Almanya hükûmeti bu vesikayı mürahhasına imza ve bil'ahare parlamentosuna tasdik ettirmiştir: "Aşağıdaki imzanın sahibi, Almanya hükûmeti namına usûlen mezun olduğu halde, tasdik ve beyan eder ki 11 ağustus 1919 tarihli Alman Kanunuesasisi'nin 28 haziran 1919 tarihiyle Versailles'da imza olunan Sulh Muahedenamesi hükümlerine muhalif olan ahkâmı kıymetten âridir ve bilhassa Reichsrat'a Avusturya mümes-sillerinin kabulü Sulh Muahedenamesi'nin 8 inci maddesine tevfiakan Avusturya'nın beynelmilel vaz'iyetine uygun bir tadile Cemiyetiakvam'ın müvafakatı olmadıkca vukua gelmiyecektir.."

[*] "Bedhahca tenkitlere cevaben deriz ki: Sulh Muahedeleri cebir altında akdolunmuştur: müsalemet halinde yıllar geçdikten sonra hakikaten sulhperverane bir fikirle yeni muahedeler yapılabilir... Ecnebî devletler yeni Muahede'ye itiraz etseler de, etmeseler de ne Berlin, ne de Viyana geri dönmiyeceklerdir.. (Vossische Zeitung, Liberal fırkası'nın gazetesi.) — "Alman siyaseti Versailles Muahedesini içinden aşındırıp yıkmak hasdıyle, Almanya'nın menfeatlerini Avrupa'nın hakikî menfeatleri ile birleştirmek esbabını araştırma yolunda ilerilemeğe çalışıyor.. (Hükûmete kuvvetli irtibatı olan Koelnische Volkszeitung) — Avusturya-Almanya gümrük itilâfı Sulh Muahedeleri'ndeki bir çok abes hükümlerden birinin tadilinden ibaret olduğu müsellemdir.. (Koelnische Zeitung.)

Bu sözler ancak bir kaç misâl iradı maksadiyle naklolunmuştur.

Zollverein ne idi? Bugünkü Protokol nedir?

Ötekinin ne gibi ahval içinde yapılıp, ne suretlerde tekâmül ettiğini ve Alman devletleri arasında siyasi vahdeti nasıl ihzar ve ikmâl etmiş olduğunu hatırlamak; berikinin de ahkâmını mütalea etmek icap eder.

* *

1814 ve 1815 Muahedeleri Avrupa'da muhtel olan sulhü iade edip, Viyana Kongresi de bu kıt'anın sureti ehvâli siyasiyesini yeni başdan tertip ettikten sonra, Almanya'nın muhtelif devletleri dahilî teşkilâtlarını kuvvetlendirmek ve asrın iptidasında vukubulan uzun muharebelerin bıraktığı eserlerin giderilmesi için serveti umumiye menabiini istismar etmek, sınaat ve ticarete germi vermek esbabını teemmüle koyuldular. Bu cesim teşebüsün henüz mükaddimesinde pek büyük müşkilât karşısında kaldılar. Almanya'da kuvvetli kökler salmış hodbinlik mesleki: cemaat, teavün ve müsanedet halinde yaşamının menfeatlerini idrâkten alıkoyan "particularisme," haleti fikriyesi; 1815 Muahedesinin Alman devletleri arasında ihdas ettiği tecezzi; bir de gümrük sınırlarının hisaba gelmez derecelerde çokluğu. Bu esbaptan dolayı Almanya kuvvet ve salâbetten mahrumdu. Vaktâki müşterek vatan mefhumu: Almanya'nın orada müesses bütün devletler halkının vatani dulunduğu fikri, zihinlerde peyda oldu, hikmeti ancak birbirine büsbütün yabancı devletler hududunda anlaşılabilir bir takım rüsumun Müctemia devletleri arasında bekası memleketin umumî menfeatlerine muzir olduğu derk edildi, meflûc bir halde bulunan ticareti canlandırmak üzere Konfederasyon âzası arasında münasebatın bu cihetten tanzimine, bilhassa Prusya'nın ikdamiyle, çalışıldı.

İttihadın husûlü ne çabuk, ne de kolay oldu; bil'akis onun istihsali yolunda çok emek sarf edildi, çok zahmet çekildi. Niha yet 1855-de Konfederasyon'un — şimaldeki altı devlet ve şehirden mürekkep zümre ile Avusturya'dan maada — bütün âzası bunda toplanmış oldular: bu minvâl üzere Zolleverin 16.504

fersah murabbai araziye şâmil, 35 milyon nüfusu câmi, gümrük işlerince aynı kanuna tâbi bir cemiyet haline girmiş bulundu.

Zikrolunan şimâl devlet ve şehirlerinin Zollverein'a dahil olmamaları arzî ve iktisadî sebeplerden ileri gelmişti; Avusturya'nın buna girmemesi ise köhne usûlü maliyesini, ifrat mertebede himaye esasına müstenit olan meslekini terk etmemek istemesinden münbaisdir. Avusturya bil'ahare Zolleverein'in kaidelerinden bazısını kabûl etti; belki müruru zamanla umumunu kabûl etmiş olacaktı, fakat 1866-da Prusya ordularından uğradığı mağlubiyet ve bunun neticesinde Prağ'da akdolunan muahede onu Konfederasyon'dan çıkardı: Almanya ile artık ne siyasi, ne de iktisadî rabıtalari kalmadı.

Zollverein dahilen teşkilâtını ikmâl edince, haricte mahreclerini çoğaltmağı düşündü. Avrupa ve Amerika'nın muhtelif devletleriyle muahedeler yaptı.

İhdasi tarihinden 1866 ya kadar Zollverein'in haiz olduğu ehemmiyet söz götürmez. Zollverein Alman devletleri arasında büyük bir hattı vasıl oldu. Bu ittihad ve onun Prusya'ya izafe ettiği tefevvuk sayesinde ki bütün manialardan kurtulan Almanya evvelce hiç görmediği zirai, ticarî, sınaî ve malî feyz ve ikbale nail oldu. Zollverein olmasavdı Almanya'da onun kuvvetine menba olan ittihad belki vücude gelmiyecekti.

Zollverein ihdas edildiği zaman esasları ona dahil devletler arasında ticaretin mutlak surette serbestisinden, içerde malî sınırların ref'inden, ecnebî mahsulâtından resim almakla müvazaf gümrük idarelerinin Konfederasyon'un harici hududuna naklinden, bir de müşterek ve yeknesak bir tarifenin vaz'ından ibaretti. Rusumat hasılâtı her üç yilda bir kere itina ile yapılan nüfus tahriri neticesinde tebeyyün eden mikdar nisbetinde şerik devletler arasında paylaşıldı. Her devlet gümrüklerini kendi memurları vasitasiyle, fakat şerikler arasında kararlaştırılmış yeknesak bir plâna göre, idare ederdi.

Zollverein'in bir nevi teşrii meclisi vardı.

1866 dan sonra siyasi ve haricî ilcaat Almanya Konfederasyonu'nu ikiye böldü: cenuptaki memleketler: Baviyera, Vürtem-

berğ, Bâd, Hes - Darmstadt, bir zümre oldu; şimaldekiler "Şimâli Almanya Konfederasyonu,"nu teşkil ettiler. İki tarafın 1867-de Berlin'de akdettikleri muahede Zollverein'ı yeniden teşkil etti, fakat esaslar: tarifenin ve gümrük nizamnamelerinin yeknesaklığı, tahsilâtın müştserken icrası, hasılatın nüfus nisbetinde tak-simi, gümrük hidematının mürakabesi, ilh., ipka olundu. — Bu muahedeyi evvelce münakit mukavelelerden temyiz eden bir cihet vardı: elleninde icraî veya idarî kuvvetle teşriî kuvveti temerküz ettirici olmak üzere Berlin'de iki makam ihdası. Bu iki kuvvetten birincisi Bundesrath'ta kâindi. Şimâli Almanya Konfederasyonu ile cenubî Almanya Devletleri'nin mürahaslarından tereküp eden bu "federal," meclisin : 1° gümrük ve vergi işlerine, 2° ticaret ve turuku müvasala mes'elelerine, 3° muhasebe hususatına bakmak üzere daimî encümenleri vardı. Yılda bir kere, âzanın üçte biri tarafından talep vukuunda fevkalâde olarak, Berlin'de toplanan bu meclisin riyaseti ve işlerinin tevcihi ve idaresi Prusya'nın tayin ettiği mürahhasa aitti. Ecnebi devletlerde okdolunacak ticaret ve seyrisefain muahedelerinin müzakeresine yalnız Şimal Konfederasyonu'nu reisi mezundu. Bu muahedelerin şeraii federal meclis tarafından tæsvip olunmak meşrut idi; icrası da — aşağıda bahsi gelecek — Gümrük Parlamentosu'nun tasdikına tâbidi.

Bundesrath'ın salâhiyetleri şu maddeleri müştemildi: 1° Gümrük Parlamentosu'na arzolanacak kanunların ve muahedelerin tanzimi; 2° müşterek kanunların icrası için iktiza eden idarî tedbirlerin ittihazı ve talimatların tertibi; 3° bu kanunların tatbikında görülen kusur veya noksanların tashih ve ikmâli; 4° Maliye Encümeni'nin mazbatası üzerine gümrük rüsumunun ve tuz, şeker ve tütün üzerine matruh vergiler hasılatının yekûnunun tayini.

Yukarda zikrolunduğu vechile, teşriî kuvvet şerik hükümetlerin müşterek bir uzuvları sıfatiyle Zollverein'in federal meclisi ile ehalinin mümessillerinin hey'eti sıfatiyle bir gümrük parlamentosu tarafından istimal olunurdu. *Zollparlament* denilen ve Berlin'de in'ikad eden bu meclis Şimâli Almanya Konfederasyonu'nu mümessiller veya meb'uslar meclisi (Reichstag) âzasiyle

cenubî Almanya'daki dört memleketin bilâvasıta reyîâm tarikiyle ve hafî intihapla seçilen meb'uslarından mürekkeptir. Bu meclisler âzasının tahsisatları yoktu. Müzakereler alenen cereyan ederdi. Teşriî müddet üç yıldır. Bu müddet içinde Gümrük Parlâmentosu'nun feshi ancak Konfederasyon reisi ile bil'ittifak federal meclisin kararına manutdu. Şimâl Konfederasyonu Reichstag'ın feshi Cenup Devletleri memleketlerinde Gümrük Parlâmentosu âzasının intihaplarının tecdidini icap etmezdi.

İşte bu minvâl üzere müteşekkil bulunan Zollverein Almanya'nın vahdetini istihsalde en kuvvetli âmillerden biri olmuştur. Müşterek bir idarî ve teşriî kuvvetin ihdası, hem federal meclisde, hem de Gümrük Parlâmentosu'nda mümessel bir fealiyet ve icraat merkezlerinin tesisi hakikaten hükûmetler arasında münazea sebeplerinin def'ine, tâlî nüfuzların akametine, liberal islâhatın ve Zollverein memleketlerinde menafîi umumiyeyi inkişafa mazhar eylemek için icap eden fer'î tadilâtın teshiline, alelhusus çabuk ittihazına, medar olmuştur.

1871-de Alman İmparatorluğu teessüs edince, yeni kanunu-esasî hükmüne tebean, Zollverein kaldırılmıştır; ama müstakil bir müessese sıfatiyle kaldırılmıştır; hakikati halde İmparatorluk hükûmetinin idarei âliyesi altında devam etmiştir.

Şimdi 19 mart 1931 Protokolü'na atfı nazar edelim. Bu nasıldır?

“1931 martının iptidasında Viyana'da başlayan müzakerelerin akabinde Almanya ve Avusturya hükûmetleri, memleketlerinin siyasi-iktisadî vaz'iyetlerini aşağıda beyan olunan hututu müvec-cihe esasına binaen ve bunların çerçevesi dahilinde mütemasil hale koymak maksadiyle bir muahede akdi için derhal müzakerata girmek hususunda ittifak etmişlerdir,, ifadesiyle başlayan bu itilâfnamenin başlıca hükümleri şunlardır:

İki devletin istiklâlleri tamamen mahfûz ve diğer devletlere karşı teahhütleri kâmilan mer'î olmak şartıyla, Muahede mintakavî (“régional, ”) itilâflar tarikiyle Avrupa vaz'iyeti iktisadiye-

sinin müceddeden tanzimi mebbeinin iş'arım istihdaf eder [*]. — Arzu eden başka her hangi bir memleketle bu yolda nizamlar vaz'ı maksadiyle müzakerata girmegi âkitler Muahede'de müte-kabilen teahhüt edeceklerdir. — Almanya ve Avusturya her iki mintakada birbirine muvafik bir gümrük kanunu ve bir tarife tanzimi hususunda ittifak edeceklerdir; bu kanun ve tarife

[*] 1 inci maddenin bu ilk fıkrası mühim ve izahatı müstelzimidir. Almanya haricize nazırı Herr Curtius 19 mart 1931 İtilâfnamesi'nin akdine sâik olan iktisadî sebepleri, Avrupa'da mesai iştirâki lüzumunu, mintakavî itilâflar mefhumunu — hulâsatan — şu veçhile izah etmiştir: Fransa hariciye nazırı M. Briand, Senato'da irad ettiği nutukda (31 mart 1931) Merkezi ve Şarkî Avrupa memleketlerinin maruz oldukları iktisadî muhataraları tasdik etti. Merkezi Avrupa'yı ve bilhassa Avusturya'yı tazyik eden iktisadî mes'elelerden bahsetti. İşte bu iktisadî kaygılardır ki Avusturya ve Almanya hükümetlerini birleştirmiştir. Hareketimizin sâiki bu iktisadî zarurettir. Hareketimiz Avrupa'da teavün yolunda caridir. Geniş mikyaslarda mesai iştirâki tarikiyle Avrupa'nın iktisadî halinin islâhına matuf olan tasavvurları ve teşebbüsleri büyük memnuniyetle telakki ettik. Avrupa'nın iktisadî sefaletinin sebeplerinden ilki bu kıt'anın parçalanmış bir halde bulunmasıdır. Fevkalâde bir himaye esasına müstenit tarifeler ve ticaret yolunda mevzu manialar bu halin neticelerindedir. Daha geniş iktisadî dairelerde birleşmek, muhtelif iktisadî sistemler arasında gümrük manialarını haldirmek, daha büyük ve daha mukavemetli dahilî piyasalar vücude getirmek lâzımdır. İttihazı icab eden tedbirlerin başına mintakavî itilâflar konulmalıdır. Cemiyetiakvam Hey'etiumumiyesi'nin 1930 eyülündeki ictimainda Avusturya başvekili Dr. Schober mintakavî itilâflar yolunda yürümeği tavsiye etti. Avrupa'nın şarkıcenbisindeki devletler arasında cereyan eden mükâlemelerde mintakavî itilâflar fikri galip oldu ve bu fikir İskandinavya devletleri ile Felemenk ve Belçika arasında müşterek bir hareket itilâfına, esas itibariyle, vardı. Yuğoslavya ile Rumanya ve Litüanya ile Letonya arasında gümrük ittihadı projesi bu fikirden çıktı. Siyasî - iktisadî teşkilâtın hazırlıklarını yapmak üzere geçen sonbaharda Liyej'de vukubulan ictimalarda Fransa ile Belçika arasında bir gümrük ittihadı tesisi fikri telkin olundu.

Avusturya ve Almanya hükümetleri, plânlarının bu yolda terakkiye matuf olduğunu müdriktirler. Onların projeleri Çekoslovakya hariciye nazırının projeleri gibi mâniülğayir, hasrî, bir mahiyette değildir: Çekoslovakya hariciye nazırı bizim teklifimizi peşin red etti: İtilâf Devletleri arasında gümrük itilâfına Almanya'yı sokmak istemedi.

Muahede ile birlikte mer'iyet mevkiine konulacak ve onun müddetince mer'i olacaktır. Gümrük kanununun ve gümrük tarifesinin Muahede müddetinde tadiline ancak iki tarafın itilâfi esasına müsteniden teşebbüs edebilecektir. — İki memleket arasındaki ticarî eşya mübadelesinde Muahede müddetince ne idhalat, ne de ihracat resimleri alınmayacaktır. — İki memlekettten her birinin gümrük idaresi diğerininkinden müstakil ve ancak kendi memleketinin hükûmetine tâbi olacaktır. Bu esası kâmilen muhafaza ile beraber iki hükûmet gümrük kanununun ve gümrük tarifesinin, kezâlik gümrüğe müteallik sair ahkâmın, yeknesak bir surette tatbiki zımında teknik tedabiri mahsusa ittihaz edeceklerdir. — Gümrük resmi Almanya'da Alman gümrük idaresi, Avusturya'da Avusturya gümrük idaresi tarafından alınacaktır. Muahede'nin tatbikinden müntec sarfiyat tenzil olunduktan sonra hasılat, bir tevzi düsturuna tevfikân, iki memleket arasında taksim olunacaktır. — Almanya ile Avusturya arasında ihracat ve idhalatca ve transitce memnuiyetler artık mevcut olmayacaktır. Âmmenin emniyetine veya sıhhatine müteallik esbabdan veya bunlara mümasil her hangi bir sebepten dolayı lüzumu olabilecek istisnalar Muahedename'de mümkün olduğu kadar sahih bir surette zikrolunacaktır. — İki taraftan birine mensub olduğu halde diğerinin memleketinde bulunan hakiki ve hükmi şahısların o tarafa müeallik hukuku, ikamet hakkı, san'at icrası hakkı, vergiler, ilh., elyevm mer'i bulunan Alman-Avusturya ticaret ahitnamesi'nin bu husustaki ahkâmı esasına binaen Muahede'de tanzim edilecektir. İki memleket arasında demiryollar mukavelatına dair ahkâm aynı esasa müsteniden kararlaştırılacaktır. — Esas itibariyle iki hükûmetten her biri Muahede mer'iyet mevkiine geçdikten sonra diğer devletlerle ticaret muahedeleri akdi hakkını haiz olacaktır. Başka devletlerle müzakereye girerken Alman ve Avusturya hükûmetleri diğer tarafın menfaatlerine hâlel gelmiyecek ve müzakerat akdi musammem Muahede'nin muhtevasına ve maksatlarına muğayir olmayacak surette hareket edeceklerdir.

Protokol'un metineleri yukarda münderiç maddelerden başka mevaddı her iki hükûmetin birlikte olarak başka devletlerle ticarî

muahedeler akdı ihtimalatını, başka devletlerle aralarında mevcut muahedelerini yapılacak Muahede'ye tevfiik etmek maddesini, ihtilâf halinde tahkime müracaat esasını ve bu tahkimin usullerini ve şartlarını, feshin ve hükümden sukutun şeraitini, ilh., tayin etmektedir.

*
*
*

Başlıca ahkâmını yukarıya dercettiğimiz *Protokol'un imzasıyla Almanya'nın takip ettiği maksal hakikati halde nedir? Viyana'a kabul ettirilen plân neden ibarettir? Bu iktisadi itilâfın neticeleri ne gibi şeylerdir?*

Almanya matbuatının ehemmiyetlerinden olan, Reichswehr ile münasebatı malum bulunan *Berliner Boersen Zeitung*'un bir makalesinde bu sùallerin cevapları vazih surette görülüyor: "Esasları bir muahede çerçevesinde mevzu ve muayyen olan Avusturya - Alman iktisadî itilâfı bir gümrük birliği (*Zollunion*) değildir. İtilâfın dairei şümulü bu İttihad'ınkinden bir cihetle dar, bir cihetle geniştir. Dardır: çünkü tek bir gümrük parlamentosu ihdas olunmamıştır; çünkü bazı gümrük resimleri müvakkaten ipka olunmuştur; çünkü fesih ve hükümden sukut şeraiti itilâfa ilk tecrübe mahiyetini verecek surette ankasdin ve ve pek itina ile konulmuştur. — İtilâf bir « gümrük ittihadı » n-dan daha ziyade bir şeydir, çünkü yalnız gümrüklerin kaldırılması esası kararlaştırılmamıştır, çünkü yalnız başka devletlerle müştereken ticaret muahedeleri akdini ve Almanya ve Avusturya'nın ticarî itilâflarca sistemlerinin tevhidini, yalnız bu cihetleri, tekarrür ettirmemiştir, bunlardan başka ve fazla şeyleri de karara bağlamıştır. Bundan sonra müşterek iktisadî mes'elelerin hepsi büyük mikyasta bir tevhit yolunda tanzim edilecektir. Bu bapta hüküm amele kanunlarına, ikamet hukukuna, meslekî ve sınaî hürriyete, imtiyaz hukukuna ve malî sisteme şamildir.

Zollunion'mu? Temamiyle bu değil; "iktisadi birlik," Bu ise daha geniş bir sahede itilâfıdır. » Şekle gelince, Almanya kendisine tevcihi melhuz olan itirazları def'a çalışmıştır: « Bu sebeptendir ki itilâfnamede Avusturya devletinin gümrükce istiklâlinin mahfuziyeti sarahaten beyan olunmuştur. Lâkin bu istiklâl

hakikati halde mahfûz kalacakmıdır? Her iki hükümet parlâmentolarının ticaret ve gümrük siyaseti zemininde ittihaz edecekleri kararlar her halde daima ve mutlaka birbirinin aynı olacağı anlaşılıyor. Bu noktada esas tayin olunmuştur. Teferruata gelince: “ Muharebe Almanya ile Avusturya - Macaristan'ın muvaffakiyetleriyle neticelenmek takdirinde tatbik olunmak üzere 1917 - de Salzburg'da birleşip Alman - Avusturya - Macar gümrük ittihadı plânını tertip eden Alman ve Avusturya parlâmentoları âzasının yaptıkları gümrük schemasına müracaat, matlubu istihsale kâfidir. „ — Protokol'un siyasi manasını B. B. Z. şu veçhile tayin ediyor: “ İki Alman devletinin eskârı umumiyesi yeni itilâfın *milli* manasını takdirde hakikatin dununda kalmayacaktır. “ Büyük Almanya „ ya mutlak bir surette taraftar olan Alman milleti ekseriyeti kahiresi — her ne kadar itilâf kendisine siyasi mahiyetten âri bir şekilde gösterilmiş, bunun böyle gösterilmesi hususunda pek ziyade itina edilmiş isede, — iktisadi itilâfda ileriye atılmış kat'i bir adım, belki de *daha büyük bir Almanya'nın vahdeline varan yolda atılmış kalî bir adım görür. »*

*
* *

Bizzat Almanlar'ın bu yoldaki tefsirlerini mütalea eden Fransa eskârı umumiyesi 19 mart 1931 Protokol'un yeni Zollverein'den ziyade « *Mittleuropa* » nın bir mukaddimesi addetmekte tereddüt etmiyor.

“ Anschluss „ daha Muharebeumumiye'den evvel mütesavverdi: Bu tabir o zaman prens Lichnowski'nin ağzından işidilmişti. Fakat Anschluss birdenbire vücade getirilemezdi; bunun için istihzarat lâzımdı ve bu hazırlıkların birinci mertebesinde gümrük ittihadı görünüyordu. Muharebe'nin iptidalarında Mittleuropa hakkında ortaya fikirler konuldu, eserler çıktı; bu meyanda Franz von Listz “ Merkezi Avrupa devletleri arasında bir ittihad „ unvanlı kitabını neşretti. Listz vaktiyle Avusturya Başvekili von Brück'ün tasavvur ettiği « *Mittleuropaisches Zollreich* » den daha geniş, çok geniş bir proje yapmıştı. gümrük ittihadına yalnız Avusturya'yı değil, bizi dahi, hattâ o

zemanki bitaraf devletleri bile, sokmak tasavvurunda bulunuyordu. Eugen von Philippovitch daha realist davranmıştı: Viyanalı profesör “Almanya ile Avusturya - Macaristan arasında bir gümrük itilâfı „,“ ndan bahsediyordu (1915).

* *

Almanya ve Avusturya 19 mart 1931 itilâfını akdetmekle bir ahitşikenlik irtikâp etmişmidir? Protokol'a muariz olan taraf devletlerinin, bilhassa Fransa'nın, iddiasına göre, bu akid mezkûr iki devletin beynelmilel teahhüdatına muğayirdir.

İddia üç delile istinad ediyor:

1° Avusturya'nın imza etmiş olduğu Sulh Muahedesi;

2° Versailles Muahedesi'nin 80 inci maddesi [*];

3° Avusturya'nın “uğradığı mali felâketten kurtarılmasına medar olan istikrazın temini,“ zımında imza ettiği 8 teşrinievvel 1922 Protokolü.

Filvaki Saint - Germain Muahedenamesi'nin 88 inci maddesi diyor ki: “Avusturya, Cemiyetiakvam Meclisi'nin rızası olmadıkça, istiklâlini doğrudan doğruya veya dolayısıyla ve her hangi bir tarikle..... muhataraya ilka edecek mahiyette her türlü e'âlden ictinab etmeği teahhüt eyler,“ Maddenin buraya naklolan metni — ki muariz taraf matbuatında, hattâ bunların en ağır başlı, en müdakkik görünür ve neşriyatını ilmi zeminde yürütür olanlarda bile, menkul kısım ondan ibarettir,— o tarafın iddiasını söz götürmez bir surette teyid eder görünüyor. Lâkin Türkce tercemede sözün ortasına (yukarda beş noktanın bulunduğu yer) , fakat Fransızca (veya İngilizce yahut İtalyanca [**])

[*] “Almanya, Avusturya ile başlıca Müttelik ve Şerik devletler arastnda bilmuahede tayin olunacak hududunda bu devletin istiklâlini tanır ve buna sıkı bir surette riayet edecektir; Cemiyetiakvam Meclisi'nin rızası olmadıkça bu istiklâlin gayrikabiliferağ olacağını tasdik eder,“

[**] Malum olduğu üzere, Saint - Germain Muahedenamesi Fransızca, İngilizce ve İtalyanca kaleme alınmıştır. İhtilâf hudusunda Fransızca metin muteber olup, yalnız bundan birinci kısım (Cemiyetiakvam Misâkı) ve 13 üncü kısım (amele hukuku) müstesnadır: bu kısımlarda Fransızca ve İngilizce metinlerin her ikisi de aynı muteberiyet derecesindedir.

metinde en sona gelen, öyle ki ihmal olunması maddenin eksik naklolunduğunun göze çarpmasına mahal vermeyen bir cümle yukarıki ifadenin itlakını takyid ediyor: “. alehusus ve Cemiyetlakvam âzalığına kabulüne kadar, başka bir devletin işlerine iştirâk tarikiyle” Bu mühim noktayı böylece tebyin ettikten sonra 88 inci maddenin tamamını tercüme ve nakil edelim: “Avusturya'nın istiklâli gayrikabiliferağdır, meger ki buna Cemiyetlakvam'ın Meclisi'nin rızası ola. Binaen aleyh, Avusturya mezkûr Meclis'in rızası olmadıkca, istiklâlini doğrudandoğruya veya dolayısıyle ve her hangi bir tarikle, alehusus ve Cemiyetiakyam âzalığına kabulüne kadar, başka bir devletin işlerine iştirâk tarikiyle, istiklâlini muhataraya ilka edecek her türlü ef'âlden ictinab etmeği teahhüt eyler.” [*]

Diyorlar ki: Her ne kadar maddenin sonu Avusturya'nın Cemiyetlakvam'a kabulünden evvelki zamana müntabık ise de, öteki satırlarda muhtevi hükmün sıfatı, kıymeti daimidir. Hakikaten öylemi? Mes'ele bu kadarcık bir sözle kesilip bertaraf edilecek mertebede basit görüyor; bil'âkis tetkika mühtac bir keyfiyet karşısında bulunuluyor. Biz bu hususdaki mütalsamızın şimdi beyanından sarfınazar ediyoruz: aşağıda ifade olunacağı vechile, mes'ele Cemiyetlakvam Meclisi'nin kararıyle Adalet Divanı Daimisi'ne havale edilmiş olduğundan, bakalım oradan nasıl bir rey çıkacak?

19 mart 1931 Protokolu'nda ahid nakzı eseri görenlerin ikinci hüccetleri olan mezkûr 8 teşrinievvel 1922 tarihli Protokol [**] 'a gelince, bunun hükmü şu satırlarda ifade olunmuştur: “Avusturya Cümhuriyeti hâkûmeti, Saint - Germain Muahedesi'nin 88 inci maddesi mantukunca, istiklâlini ferağ etmemegi teahhüt eyler; (Avusturya) bu istiklâli doğrudandoğruya veya dolayısıyle hatara düşürecek mahiyette her türlü müzakereden ve iktisadi veya

[*] Saint - Germain Muahedesi 1919-da akdolanmış, Avusturya 1920-de Cemiyetlakvam'a dahil olmuştur.

[**] Bu protokol bir taraftan, Büyük - Britanya, Fransa, İtalya, Çekoslovakya; diğer taraftan, Avusturya arasında Cinevre'de imza olunmuştur.

mali teahhütten ictinab edecektir. Bu teahhüt Avusturya'nın, Saint - Cermain Muahedesi'nin hükümleri mahfuz kalmak şartıyla, gümrük tarifeleri ve ticarî veya mali itilâflar hususunda ve umumiyet itibariyle, iktisadî usulü idaresine veya ticarî münasebatına tealluk eden bilcümle hususatta serbestce hareketine mâni değildir, şu kadar ki lâalettayin bir devlete bu istiklâli tehdid edecek mahiyette bir usulü mahsusa veya mâniülğayır fevaid bahşetmek suretiyle istiklâline hâlel getirmeyecektir.»

Viyana itilâfı bu 1922 Protokolü'nu nakzediyormu? Almanya harciye nazırı Herr Curtius Reichsrat'ta irad ettiği nutuk, ki 1922 Protokolü'nu tahsis ve tasrih ile zikretmiştir, onda itilâfın ne bu Protokol'a, ne de sair beynelmilel teahhüdata muğayır olmadığını iddia etmiştir. Fakat muarizlerinden sarîh, muayyen itirazlar işitmediği için o da bu iddiayı umumî lâfızlarla, tabirlerle ifade eylemiştir.

*
* *

Mes'ele Cemiyetiakvam'a inlikal etti: Cemiyetiakvam Meclisi geçen mayısta vukubulan 63 üncü ictimanda, İngiltere hükûmetinin talebine binaen [*] müzakerat fihristine geçirilmiş olan mes'eleyi: "bir gümrük ittihadı tesisi hakkındaki 19 mart 1931 tarihli Avusturya - Almanya Protokolü'nün Avusturya'nın beynelmilel teahhütleri ve bilhassa Saint - Germain Muahedesi ve 4 teşrinievvel 1922 tarihli ve 1 numaralı Cinevre Protokolü ile kabilitelef olup olmadığı mes'elesini,, müzakere mevkiine koymuştur.

Bu mes'eleyi alâkadarların, alelhusus Almanya'nın, muvafakati ile Cemiyetiakvam Meclisi huzuruna sevketmiş olan İngiltere hükûmeti namına hariciye nazırı Mr. Henderson mezkûr talebin sebeplerini şöylece tasrih etmiştir: Almanya ve Avusturya hükûmetlerinin niyetlerine şüpheli bir nazarla bakmak istemiyorsada,

[*] " İngiliz teşebbüsü Avusturya ve Almanya'ya karşı görülüp işildimemiş bir tahrikdir. Alman şansöliyesinin cevabı ibhamdan âridir." (News Wiener Journal.)

Protokol'un ilânı vesveseler ve endişeler tevliid ettiğini gördüğüne ve devletlerin projesi bazı beynelmilel teahhüdât ahkâmına muhalif bulduklarına mebnî, yalnız Britanya hükümetinin mümessili sıfatıyla değil, fakat Meclis'in devrî riyaseti kendisine muhavvel bulunmak itibariyle de, işin Meclis'de müzakere olunmasını talep etmiştir. Protokol iktisadî makuleden, hattâ siyasi makuleden, bir takım mes'eleler çıkarmıştır. Bununla beraber, Meclis'in tetkik edeceği mes'elenin görünüşü haddi zatinde hukukîdir, Binaenaleyh, Meclis tarafından Beynelmilel Daimî Adalet Divanı'na şu süalin iradiyle ondan istişari reyinin istenilmesi arzu olunur:

“19 mart 1931 Protoklü'nun esasına göre ve onda mevzu mebadî hududu içinde müesses bir «rejim» Saint - Germain Muahedesi'nin 88 inci maddesi ve 4 teşrinievvel 1922-de Cinevre'de imza olunan 1 numaralı Protokol ile kaabililelifmidir?»

Mr. Henderson'un bu teklifi Meclis'de bazı münakaşalara yol açmıştır.

Avusturya başvekili M. Schober'e göre, Avusturya 19 mart 1931 Protokolu'nu imza etmekle 4 teşrinievvel 1922 Protokolu'nun veya Saint - Germain Muahedenamesi'nin ona tertip etmiş olduğu vecaibe muhalif hiç bir teahhüdü kabul etmiş değildir. 1922 tarihli Cinevre Protokolu Avusturya devletine yalnız istiklâlini muhafaza etmek, Avusturya istikrazının zâminlerine de bu istiklâle riayet eylemek vecibesini tahmil etmiştir. Binaenaleyh, Cinevre Protokolu Avusturya'nın ecnebî devletlerle münasebatında serbestî hareketten temamiyle mahrumiyetini intac edecek surette tefsir edilemez.»

Almanya hariciye nazırı Herr Curtius de 19 mart 1931 Protokolu'nun mevcut muahedeler ahkâmı dairesinden çıkmış bir şey olmadığı kanaatindedir.

Lâkin, Çekoslovakya mümessili M. Benes Protokol'un hututu müveccihesi Avusturya'nın beynelmilel teahhütlerine uymadığını iddia etmiştir.

Fransa ve Küçük İtilâf mümessillerinin bu işde siyasi cihet

te olduğundan, yakti geldiğinde: Adalet Divanı hukukî ciheti hallettiğinde, onun da Meclis'de müzakeresi lüzumundan bahsetmeleri Dr. Curtius'ün şu sözlerini davet etmiştir: Eğer La Haye Divanı Avusturya'nın beynelmilel teahhüdâtını ifa ettiğine hükmederse, bu gümrük ittihadı plânını yapıp sulhü teşviş eylemekle muatep olamayız. Biz kendi iktisadî menfaatlerimizi takip etmekle beraber beynelmilel kurulan nizamın hududu içinde kalmaktayız. Binaenaleyh, sulhu bozan adamlar gibi bir mahkeme huzuruna sevkolunmaklığımızı ben kendi hesabıma redederim.

Fransa hariciye nazırı M. Briand, Meclis'de bir mes'ele mevzuubahs olunca alâkadar devletin sırf haysiyet ve milli hakimiyet noktai nazarında kalmaması, tezekkür edilmekte bulunan gibi bi mes'eleye Avrupa tasanüdü noktai nazarından da bakılması lâzım geldiğini ve bu mes'ele Meclis'in nazarı tetkiki önüne tekrar konuldukta millî izzetinefsden sarfı nazar iktiza edeceğini, büyük bir memleketin nefsinin küçük düşürmeksizin her mes'elenin münakaşasını kabul edebileceğini söyleyerek, Her Curtius'ü teskin ve tatmin etmiştir.

Meclis'de hazır bulunan Avusturya, Belçika ve Çekoslovakya mümessillerinin de reyleri munzam olduğu halde husule gelen ittifakı ârâ mucibince mes'ele Beynelmilel Daimi Adalet Divanı'na arz olunmuştur.

Adalet Divanı'nın reyi ne surette hasıl olduğunu ve bu reyin ne gibi sebeplere istinad ettirildiğini ikinci mekalemizde beyan ve tafsil ederiz.

Ahmet - Reşil

Darülfünun Hukuk Fakültesi
hukukudüvel muallimi